

Dorota Rak

Stare druki w zbiorach Biblioteki Muzeum Etnograficznego w Krakowie

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 3, 98-115

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STARE DRUKI W ZBIORACH BIBLIOTEKI MUZEUM ETNOGRAFICZNEGO W KRAKOWIE

Biblioteka Muzeum Etnograficznego w Krakowie ma długą i burzliwą historię, na którą miały wpływ nie tylko zawirowania historyczne, ale także czynnik ludzki. Od momentu powstania Muzeum Etnograficznego w 1911 r., w bibliotece gromadzone są zbiory o dużej wartości historycznej, (w tym m.in. encyklopedie powszechnie Samuela Orgelbrandta, Jana Gutenberga, Aleksandra Brücknera i in., encyklopedie specjalne, słowniki Samuela Lindego, Michała Arcta, *Dzieła wszystkie* Oskara Kolberga, *Kultura ludowa Słowian* Kazimierza Moszyńskiego, *Dzieła* Bronisława Malinowskiego, komplet *Atlasów Polskich Strojów Ludowych*), czasopisma (w tym najstarsze numery „Ludu” i „Polskiej Sztuki Ludowej”, a także „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”) oraz materiały kartograficzne. Szczególnie cenny jest zbiór starych druków.

Niniejszy artykuł stanowi próbę syntetycznego omówienia książek, które powstały do 1800 r. Można do nich zaliczyć modlitewniki, biblie, zielniki, encyklopedie, opracowania dotyczące stosunków politycznych i inne. Analizie zostały poddane także sposoby ich nabywania. Oprócz wartości historycznej materiały te mają duże znaczenie artystyczne. Przyczyniły się do tego przede wszystkim oprawy, ilustracje oraz kroje pisma, które poddano krótkiej charakterystyce.

Tworzenie Biblioteki Muzeum Etnograficznego w Krakowie

Historia Biblioteki Muzeum Etnograficznego w Krakowie (dalej: Biblioteka MEK) jest nierozzerwalnie związana z dziejami samego Muzeum. Inicjatorem jej powstania był Seweryn Udziela¹, który w 1905 r. w Muzeum Narodowym zor-

¹ Seweryn Udziela urodził się w 1857 r. w Starym Sączu. Ukończył seminarium nauczycielskie, a następnie podjął pracę w szkole w Podgórzu koło Krakowa. Równolegle rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale nie był w stanie ich pogodzić z pracą za-

ganizował dział etnograficzny (Lechowski, Zębalska, 1991, s. 73). Po jego rozwiązaniu, przeniósł wszystkie zbiory, w tym książki, do swojego mieszkania.

Lepsze czasy dla biblioteki nastały w 1911 r., kiedy rozpoczęło się jej formalne organizowanie. Utworzenie księżnicy w nowo powstałym Muzeum Etnograficznym było związane z postulatami zamieszczonymi w Statucie Towarzystwa Muzeum Etnograficznego z tego samego roku. Braki lokalowe oraz wybuch wojny spowolniły rozrastanie księgozbioru. Z pomocą przyszli ofiarodawcy.

Do 1913 r. Udziela przekazał do Biblioteki zbiór złożony z 567 tomów (Lechowski, Zębalska, 1991, s. 74). Liczba ta powiększyła się do 1920 r. o około 140 woluminów. Udziela sam katalogował książki, sporządzał opisy i tworzył katalog biblioteczny. Ponieważ nie było w Krakowie żadnej biblioteki etnograficznej, uznał, że musi stworzyć ją sam, aby umożliwić pracę naukową etnografom. Wraz z upływem lat i w związku z brakiem funduszy Udziela zaczął apelować o przekazywanie książek do Biblioteki, co spotkało się z entuzjastyczną reakcją odbiorców. Księgozbiór stopniowo się rozrastał. Z czasem Udziela zainicjował wymianę tomów z innymi instytucjami.

Proweniencje starych druków

Różne były drogi nabywania omówionych niżej dokumentów. Historię gromadzenia zbiorów można odtworzyć na podstawie odręcznych zapisków Udziela wewnątrz wielu woluminów, bądź też przez analizę ich ekslibrisów. Niektóre egzemplarze posiadają pieczętkę założyciela MEK na stronie tytułowej lub na spisie treści (np. *Compedium medicum auctum*, *Słownik polsko-laciński* Knapiusza, *Porządek sądowy spaw miejskich*, *Żywotów świętych wtóra część*, *Zielnik* Szymona Syreniusza oraz *Gościniec prosty do nieba*, którego właścicielem był Franciszek Pęksa z Czarnego Dunajca), co świadczy o autentyczności zbioru w bibliotece. Podobnie z Michałem Mroczkowskim, którego exlibris znajduje się w *Biblia sacra* oraz Ludwikiem Stanisławem Korotyńskim i serią *Nowych Aten*. Wśród darów wymienić można również ruski *Triodion* znalezione w cerkwi w Łowczy, a подарowany przez dra Krzysztofa Wolskiego.

O zakupach egzemplarzy świadczą naklejki antykwariatów na wewnętrznej stronie okładki. Stary druk *Icones et vitae principium* został kupiony w jednym z antykwariatów „Domu Książki”², gdzie był opatrzony sygnaturą 687442. Nabyto tam także egzemplarz *Monarchii tureckiej* wraz z exlibrisem Czesława hrabiego Lasockiego. Książka jest oznaczona sygnaturą 045169.

wodową. Od najmłodszych lat przejawiał zainteresowanie etnografią, co w późniejszych latach zaowocowało znajomościami na gruncie naukowym z najwybitniejszymi badaczami kultury ludowej (np. O. Kolbergiem, I. Kopernickim i in.). Chęć utworzenia Muzeum Etnograficznego była zatem wypadkową dwóch nurtów zainteresowań Udziela.

² Chodzi najprawdopodobniej o Wrocław. W wykazie ekslibrisów wykonanych dla „Domu Książki” znajduje się opis odpowiadający wyglądowi i rozmiarom naklejki: Księgarnia Antykwariat Dom Książki, autor nieznan, T + P1 (typografia + cynkotypia kreskowa), rok nieznan, 58 x 47; por. http://ekslibrispolski.pl/?page_id=1904.

Dostępny w Bibliotece MEK egzemplarz *Uwag nad niniejszym stanem Żydów polskich* Jakuba Calmansona z 1797 r. zawiera pieczętę Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i jest oznaczony jako dublet. Został zatem albo zakupiony, albo pochodzi z wymiany między instytucjami. W kontekście dziejów Biblioteki MEK, jej zbiorów oraz misji sformułowanej przez Seweryna Udzię w 1911 r., może być ona definiowana jako biblioteka specjalna (Adamek, 2000). Pełniła (i pełni) wraz z Muzeum podobne funkcje. Można do nich zaliczyć gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zbiorów, które mają służyć poszerzaniu wiedzy. Ponadto Biblioteka MEK wspiera działalność badawczą instytucji, w obrębie której funkcjonuje, co z kolei przyczynia się do intensyfikacji ich funkcji informacyjnej (Koot, 2001).

Według niektórych badaczy relacja biblioteka – muzeum ma charakter czysto marketingowy, a wspólnym celem jest digitalizacja zbiorów (Dilevko, Gottlieb, 2004, s. 143). W przypadku Muzeum Etnograficznego w Krakowie taka relacja nie zachodzi ze względu na brak odpowiednich funduszy na udostępnianie zdigitalizowanych zbiorów w sieci. Co więcej, Biblioteka MEK nie posiada pieniędzy na konserwację najstarszych i najcenniejszych książek, które zgromadził do 1913 r. Seweryn Udzięła.

Tematyka starych druków

W zbiorach Biblioteki Muzeum Etnograficznego w Krakowie znajduje się 39 starych druków, których powstanie datuje się na okres od XVII do XVIII w.

Cechuje je duża różnorodność tematyczna. Analizując treść dokumentów, można wyróżnić problematykę: teologiczną (modlitewniki, biblie, księgi liturgiczne i in.), literacką, botaniczną i medyczną (zielniki, zbiory opisów chorób), historyczną, polityczną i społeczną, językoznawczą (tezaurusy, słowniki), informacyjną (encyklopedie). Liczebność poszczególnych grup tematycznych jest zróżnicowana (patrz tab. 1).

W świetle zgromadzonych danych wynika, że największą liczebnością wyróżniają się grupy starodruków o charakterze polityczno-historyczno-społecznym oraz teologicznym. O wiele mniejszy jest zbiór książek informacyjnych, botanicznych i medycznych, a także językoznawczych. Zaledwie jeden tytuł reprezentuje literaturę piękną.

Topografia starych druków

Książki były drukowane w różnych ośrodkach wydawniczych. W toku badań kart tytułowych stwierdziłam, że były to drukarnie nie tylko polskie, ale również zagraniczne. W przypadku oficyn krajowych dominują tłocznie z Krakowa, Lwowa i Warszawy. Jeśli chodzi o drukarnie zagraniczne, to najczęściej starych druków pochodzi z Niemiec (patrz tab. 2).

Tab. 1. Stare druki MEK według treści

Lp.	Treść	Liczba woluminów
1	Polityka, historia, zagadnienia społeczne	15
2	Teologia	14
3	Wydawnictwa informacyjne	4
4	Botanika, medycyna	3
5	Językoznawstwo	2
6	Literatura piękna	1
RAZEM		39

Źródło: opracowanie własne

Tab. 2. Stare druki z Biblioteki MEK według miejsc druku

Lp.	Miejsce druku	Liczba książek
1	Polska	25
	Kraków	9
	Lwów	4
	Warszawa	4
	inne ośrodki drukarskie	8
2	Ośrodki zagraniczne	14
	Lipsk (i Amsterdam)	8
	Norymberga	1
	Frankfurt nad Menem	1
	Magdeburg	1
	Augsburg (i Würzburg)	1
	Haga	1
	Kijów	1
RAZEM		39

Źródło: opracowanie własne

Z danych w tabeli wyraźnie wynika, że liczba starych druków wytłoczonych w polskich drukarniach (25) jest blisko dwukrotnie wyższa niż w przypadku ośrodków zagranicznych (14). Najwięcej omawianych książek wyszło spod prasy w Krakowie (9 woluminów), zaś w przypadku drukarni zagranicznych – w Lipsku (8 woluminów).

Zgodnie z ustaleniami historyków drukarstwa Kraków należał przez cały okres staropolski do przodujących ośrodków. W wieku XVI i XVII to tu ukazywało się najwięcej druków, w wieku następnym pierwszeństwo objęła Warszawa.

Ma to też swoje odbicie wśród starych druków z biblioteki MEK: aż 9 z nich ukazało się w Krakowie. Miały w tym udział drukarnie: Bazylego Skalskiego, Jędrzeja Piotrkowczyka, Franciszka Cezarego, Michała Dyaszewskiego, Stanisława Stachowicza oraz Drukarnia Akademicka.

Najstarszym spośród badanych druków jest *Zielnik* Szymona Syreniusza (nr inw. 3624). Został wytłoczony w 1613 r. przez Drukarnię Bazylego Skalskiego w Krakowie³. Zawiera opisy roślin, zalecenia zdrowotne oraz przepisy kulinarne sporządzania zdrowych potraw. Liczy 1532 strony i ma wymiary 26×32 cm. W egzemplarzu dostępnym w Bibliotece MEK brakuje 8 stron⁴ oraz strony tytułowej.

Sześć lat później, w 1619 r., z drukarni Jędrzeja Piotrkowczyka wyszła *Zywotow swiętych wtora część* (nr inw. 8051) autorstwa Piotra Skargi. Obejmowała ona 1183 strony. Autor opisał na nich sylwetki osób kanonizowanych w układzie alfabetycznym. Księga ma wymiary 25×29 cm.

Porządek Sądów y Spraw Mieyskich Prawa Maydeburskiego Bartłomieja Groickiego (nr inw. 355) wydrukowany został przez Franciszka Cezarego w 1630 r. Ma wymiary 15×18 cm. Na 243 stronach zostały zebrane regulacje prawa magdeburskiego. Ze względu na wyrwane kartki, pierwsze strony zostały nadpisane ręcznie. Do *Porządku Sądów...* dołączono *Tytuły prawa Maydeburskiego do Porządku y do Artykułow pierwey po Polsku wydanych* tego samego autora, które ukazały się w 1629 r. również w drukarni Franciszka Cezarego. Ta część liczy 339 paginowanych stron i 24 nieobjęte numeracją. Znajdują się w niej artykuły z ustaw oraz rejestry. *Porządek Sądów y Spraw Mieyskich Prawa Maydeburskiego* został przedrukowany w 1760 r. przez Drukarnię Jezuitów w Przemyślu. Wydanie to (nr inw. 3470) liczy 238 numerowanych stron i ma wymiary 18×21 cm.

W Bibliotece MEK znajduje się pierwszy tom *Thesauri polono latino graeci* (nr inw. 3738) Grzegorza Knapiusza (Knapskiego). Słownik podaje odpowiedniki polskich terminów po łacinie i w języku greckim, przykłady ich występowania w literaturze oraz synonimy. Uchodzi za najwybitniejsze

³ Druk rozpoczęto w oficynie Mikołaja Loba. Po śmierci Syreniusza drukarz zatrzymał proces wydawniczy, domagając się dodatkowej zapłaty. Ostatecznie spadkobiercy odzyskali wydane strony i kontynuowali prace wydawnicze w Drukarni Skalskiego.

⁴ Estreicher podaje, że wydanie z 1613 r. liczyło 1540 stron (Estreicher 1934, s. 172).

dzieło tego gatunku w literaturze staropolskiej. Trudno jednak jednoznacznie określić datę jego wydania ze względu na brak karty tytułowej. Liczba stron (1458) oraz format (19×29 cm) mogą sugerować, że jest to wydanie drugie, z 1643 r. (Puzynina, 1961, s. 12), które pochodzi z drukarni Franciszka Cezarego. Nie jest to jednak oczywiste z dwóch powodów. Po pierwsze Jadwiga Puzynina odnosi się do innej wersji tytułu: *Thesaurus polono latino græcus*. Po drugie Estreicher w *Bibliografii* podaje, że w przypadku *Thesauri polono latino græci* można mówić o następujących edycjach (wszystkie ukazały się w drukarni Cezarego): z 1626 r. (tom II liczący 840 stron i 20 kart indeksu oraz obejmujący słownictwo łacińsko-polskie), 1632 r. (tom III z 1388 stronami, na których Knapiesz umieścił sentencje), 1644 r. (tom II o objętości 840 stron i 26 kart indeksu, zawierający uzupełnienia), 1652 r. (trzecia edycja dodatku licząca 840 numerowanych stron oraz 40 nienumerowanych indeksu), a także z 1668 r. (z uzupełnieniami do pierwszego tomu na 840 stronach) (Knapski, b.r.). Niestety analiza treści egzemplarzy tezaurusu, dostępnych na przykład w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej i na stronie Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, również nie przyniosła rozstrzygnięcia co do daty wydania. Pod względem typograficznym tom pierwszy jest podobny do tomu drugiego, pochodzącego z 1644 r., trudno jednak jednoznacznie określić, czy to właśnie z tego roku pochodzi egzemplarz znajdujący się w Bibliotece MEK.

W XVIII-wiecznym drukarstwie krakowskim duże znaczenie miała Drukarnia Akademicka. W Bibliotece MEK znajdują się dwa stare druki, które wyszły spod jej pras: z 1733 r. *Goscinię prosty do nieba* (nr inw. 351) ojca Franciszka Dzielowskiego z zakonu franciszkanów oraz z 1741 r. *Philotea czyli droga do pobożności* (nr inw. 299) św. Franciszka Salezego. Pierwszy z nich zawiera rozważania teologiczne rozpisane na cały tydzień, liczy 1004 strony i ma wymiary 15×20 cm. Z kolei drugi stanowi przewodnik życia duchowego. Liczy 442 strony i ma wymiary 14×19 cm.

Z drukarni Stanisława Stachowicza pochodzi jeden stary druk. W 1747 r. ukazało się *Przerazliwe echo trąby ostatecznej albo cztery rzeczy ostatnie człowieka czekające* (nr inw. 12033). W omawianym woluminie cyfra 4 została dopisana ręcznie, może więc jednak chodzić o 1777 rok. Estreicher wskazuje, że tylko to wydanie ukazało się w drukarni Stanisława Stachowicza (Bolesławiusz, 1777). *Przerazliwe echo* to poemat Klemensa Bolesławiusza (Boleslaviusa) na temat życia po śmierci, wydany po raz pierwszy w 1674 r., a następnie wielokrotnie wznawiany. W badanym egzemplarzu wyrwane strony zostały nadpisane ręcznie. Książka liczy 166 stron i ma wymiary 10×15 cm.

Modlitewnik *Zywa fontanna cudnie z ust Boskiej Wszemchności wynikająca* (nr inw. 5218) Jana Kapistrana Połanieckiego pochodzi z krakowskiej drukarni Michała Dyaszewskiego z 1749 r. Liczy 176 stron, z których 166 posiada paginację, a jego format wynosi 10×14,5 cm. W modlitewniku

znajdują się modlitwy rekolekcyjne, nabożeństwa Drogi Krzyżowej, modlitwy maryjne oraz inne.

Historia o początku i końcu świata z pisma i różnych rewelacji wzięta (nr inw. 342) została napisana przez Jacka Grodzkiego. Jej druk ukończono w Krakowie 22 grudnia 1791 r. – nie wiadomo jednak, w której drukarni (brak takiej informacji na karcie tytułowej oraz w *Bibliografii Estreichera*) (Grodzki, 1791). Druk ten liczy 34 strony i ma wymiary 10×16 cm. Adam Jocher zaliczył go w swojej bibliografii o dzieł teologicznych, poświęconych dziejom Kościoła (Jocher, 1842, s. 408).

Z lwowskiej drukarni Łukasza Szlichtyna wyszło w 1774 r. wznowienie dzieła *Zwyczaję Starożytnych Rzymian tak w sprawowaniu Rzeczypospolitej jako też w potocznych czynach y w obrządkach bałwochwalskich używane* (Krótkie zebranie historii rzymskiej od założenia Miasta do czasów upadku rzeczypospolitej) nieznanego autora (nr inw. 5836). Dzieło składa się z 4 części dotyczących historii stosunków państwowych, spraw żołnierskich oraz zwyczajów domowych i obrzędów religijnych. Stary druk ma wymiary 10×15,5 cm i liczy 147 stron.

Biblioteka MEK posiada też pierwszą polską encyklopedię: trzy części *Nowych Aten* ks. Benedykta Chmielowskiego (nr inw. cz. I – 205/1, cz. II – 205/2, cz. III (suplement) – 205/3). Poszczególne tomy pochodzą z dodruków: tom pierwszy z 1755 r., zaś kolejne z 1754 r. Wszystkie wyszły spod pras Drukarni Jezuickiej we Lwowie. Poszczególne części mają różną objętość: pierwsza zawiera 1214 stron z paginacją, druga – 783, trzecia – 703. Wszystkie mają wymiary 17×20 cm.

Kolejnym ośrodkiem drukarskim, z którego wywodzą się analizowane stare druki, jest Warszawa. Są one datowane na drugą połowę XVIII w. W dwóch przypadkach podano nazwy drukarni. Dzieło Jana Bohomolca *Diabeł w swojej postaci z okazji pytania jeśli są upiory ukazany* (nr inw. 2110) wydane w 1775 r. drukował Michał Gröl. Utwór ten stanowi wyraz walki jezuitę z zacofaniem ludzi w sferze zjawisk nadprzyrodzonych. Stary druk liczy 374 numerowane strony oraz zawiera niepaginowany wstęp ze spisem treści. Ma wymiary 10×15 cm. *Opis chorób prędkiego ratunku potrzebujących* (nr inw. 6742) Franciszka Kurcyusza (Curtiusa) wyszedł w 1783 r. z Drukarni Nadwornej Królewskiej. Dzieło podzielone jest na trzy części: *O zaraźliwych ludzkich chorobach*, *O powietrzu na bydło* oraz *O ukąszeniu wściekłych bestyi*. Pozycja liczy 178 stron⁵, a jej format wynosi 10×16 cm.

Nie wiadomo natomiast, kto drukował *Uwagi nad niniejszym stanem Żydów polskich y ich wydoskonaleniem* Jakuba Calmansona (nr inw. 11757), opublikowane w 1797 r. Na 71 stronach autor opisuje zagadnie-

⁵ Egzemplarz znajdujący się w Bibliotece MEK jest niekompletny. Zgodnie z zapisem w *Bibliografii Estreichera* wydanie to powinno liczyć 273 strony (Estreicher 1896, s. 472).

nia związane z życiem Żydów. Tekst przetłumaczony z języka francuskiego przez Juliana Czechowicza obejmuje wstęp (s. 3–12), trzy właściwe rozdziały (s. 13–36), dwa rozdziały w części II (s. 37–53) oraz suplement (s. 54–71), zawierający „Dodatek wystawiający obszerniej niektóre okoliczności, niemniej ciekawe iak potrzebne względnie Żydów, dla dokładniejszego ich poznania. (Małżeństwo. Przesady. Peysy. Zwyczaie. Kapiele. Pokarm. Rolnictwo. Ogrodnictwo. Sny).” (Calmanson, 1797). Książka ma wymiary 15×20 cm, w związku z czym jej format różni się od tego, który został zanotowany przez Estreichera. Nie wiadomo, z czego bierze się ta rozbieżność – być może jest to wynikiem przycięcia stron w egzemplarzu z Biblioteki MEK podczas oprawy. Problem ten dotyczy większości omawianych starych druków.

Nie jest także znana drukarnia, w której ukazało się w 1800 r. *Vitæ summorum pontificum. Życia papieżów* (nr inw. 10892). Nie ma takiej informacji zarówno na karcie tytułowej, jak i w *Bibliografii* Estreichera. Wiadomo jedynie, że tekst został opracowany i przetłumaczony przez jezuitę ks. Adama Łabęckiego, a następnie wydany z jego inicjatywy w Warszawie. Na 238 stronach formatu 10×18 cm zamieszczono życiorysy papieży od św. Piotra do Piusa VII.

Poza starymi drukami pochodzącymi z Krakowa, Lwowa i Warszawy w Bibliotece MEK znajdują się pojedyncze tomy drukowane we Wrocławiu, Przemyślu, Częstochowie, Zamościu, Kaliszu i Słucku.

We Wrocławiu wydano dwa tomy *Biblia Sacra latino-polonica vulgatae editionis* z 1771 r. (nr inw. t. I – 14079; t. II – 14080). Stanowi ona przedruk Biblii Jakuba Wujka z 1599 r. (Bentkowski, 1814, s. 503). W tomie pierwszym, liczącym 1386 stron, zostały zawarte księgi Starego Testamentu, zaś w drugim, mającym 524 strony – Nowy Testament. Oba tomy mają wymiary 21×26 cm.

Z drukarni jasnogórskiej pochodzi datowane na 1725 rok *Compendium medicum auctum* (nr inw. 426) nieznanego autora. Dotyczy ono zagadnień medyczno-botanicznych i zawiera opis różnorodnych stanów chorobowych. Egzemplarz liczy 803 ponumerowanych stron oraz posiada niepaginowany spis treści. Ma wymiary 10×16 cm.

Kalendarz polski y ruski na rok Panski 1751 Stanisława Duńczewskiego (nr inw. 14140) nie posiada strony tytułowej⁶. Jak podaje Estreicher, kalendarz ten ukazał się w Drukarni Zamoyskiej bł. Jana Kantego w Zamościu w 1750 r. (Duńczewski, 1750). Kalendarz liczy 95 stron i ma wymiary 21×29 cm. Zawiera informacje astronomiczne, dane o znaczeniu politycznym i społecznym.

⁶ Ze względu na brak karty tytułowej w badanym starym druku, jego tytuł został ustalony na podstawie analizy zawartości dedykacji na kolejnych stronach *Kalendarza*... Jego zdigitalizowany egzemplarz jest dostępny w bibliotece cyfrowej POLONA, por.: <http://polona.pl/item/6852540/4/>.

Słownik polsko-lacinski ze skarbu księdza Knapiusza è Societate Jesu wybrany (nr inw. 6059) został wydany w Kaliszu w 1787 r. przez arcybiskupa gnieźnieńskiego. Ma wymiary 10×14,5 cm i jest podzielony na trzy tomy o zróżnicowanej liczbie stron: pierwszy liczy 560, drugi 569, zaś trzeci 671. W egzemplarzu znajdującym się w Bibliotece MEK wszystkie trzy tomy zostały oprawione w jeden wolumin.

W 1678 r. w Słucku ukazała się przetłumaczona z języka francuskiego praca *Monarchia Turecka opisana przez Ricota sekretarza posła angielskiego* (nr inw. 11533). Estreicher wyjaśnia, że chodzi o Pawła Ricauta i zaznacza, że edycja z 1678 r. powstała w dwóch odmianach (z rycinami i bez nich) (Rycaut, 1678). Stary druk zawiera wykaz władców tureckich od Otomana I do Mahometa IV. Po nim rozpoczyna się właściwa treść na temat historii państwa tureckiego, podzielona na trzy księgi. Badany egzemplarz liczy 251 numerowanych stron, zawiera ryciny i ma wymiary 20×29 cm.

W Bibliotece MEK znajduje się 14 starych druków, które zostały wydane na terenie Niemiec (Lipsk, Norymberga, Frankfurt nad Menem, Magdeburg, Augsburg i Würzburg), Ukrainy (Kijów) oraz Holandii (Haga i Amsterdam).

Spośród niemieckich starych druków, jeden datowany jest na XVII w., zaś pozostałe na wiek XVIII. Najstarszy jest Salomona Neugebauera *Icones et vitæ principium ac regum Poloniae omnium* (nr inw. 11899). Z karty tytułowej wynika, że wydano go w 1626 r. we Frankfurcie nad Menem. Jak stwierdza Estreicher, „jest to tylko odmiana karty tytułowej z edycji z r. 1620” (Estreicher, 1910, s. 88). Na 143 paginowanych stronach zostały przedstawione sylwetki władców polskich od Lecha I do Zygmunta III. Oprócz właściwego tekstu zawiera trzy strony wstępu bez paginacji oraz dziesięciostronicowy indeks osobowy. Książka ma wymiary 14,5×30 cm.

Biblioteka MEK ma w zbiorach także cenne niemieckie wydanie Biblii Marcina Lutera, *Biblia, das ist Die gantze heilige schrift des Alten und Neuen Testaments* (nr inw. 3625). Egzemplarz jest pozbawiony większej liczby stron, w tym karty tytułowej, i rozpoczyna się od części *Das Gedächtnis des Gerechten, Entsprungen aus dem Kurtzgefassenen Lebens-Lauff Des Seeligen Herrn Martin Luthers der H. Schrift Doctoris*. Na podstawie porównania ze zdigitalizowanym egzemplarzem Biblii ze zbiorów Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki Dolnej Saksonii w Getyndze można przypuszczać, że wydanie znajdujące się w Bibliotece MEK wyszło spod pras drukarni Johanna Andrei Endtersa w Norymberdze. Niemiecka baza biblijna wskazuje na dwa wydania stamtąd pochodzące, które odpowiadają liczbie stron i wymiarom egzemplarza w Bibliotece MEK: z 1702 lub 1706 r. (*Deutsche Bibeln*).

W drukarni Gottfrieda Vetterna w Magdeburgu został wydany w 1737 r.⁷ *Hundert Fabeln, mehrentheils aus Esopo, etliche von D. Mart. Luther, und Hrn. Matthesio, und andern verdeutschet* (nr inw. 800). Ten niemiecki zbiór

⁷ S. Friedrich i W. Hoffmann podają, że jego pierwsze wydanie (nie dostępne w Bibliotece MEK) datowane jest na 1671 r. (Friedrich, Hoffmann, 1832, s. 77).

bajek Ezopa wzbogacony został m.in. o teksty Marcina Lutra, Nathana Chytraeusa oraz Johanna Matthesiusa. Egzemplarz liczy 160 stron i ma wymiary 10×15 cm.

Ostatnią z omawianych książek wydanych w Niemczech jest *Missale Romanum* (nr inw. 7381). Mszał zawierający modlitwy w rycie trydenckim pochodzi z 1755 r. Został wydany w Augsburgu i Würzburgu przez Martina Veitha. Liczy ponad 700 stron. Ponadto, poza paginacją, znajdują się w nim nowsze dodruki tekstów liturgicznych na przykład z 1883 r. Mszał ma wymiary 23×34 cm.

W Bibliotece MEK znajdują się także ruskie stare druki liturgiczne: prawosławne *Трївдїон* (nr inw. 12128) i *Евангелїон* (nr inw. 12129).

Трївдїон jest zbiorem trójpieśni i tekstów nabożeństw wykonywanych przez 57 dni w okresie od Wielkanocy do pierwszej niedzieli po Święcie Pięćdziesiątnicy⁸. Liczy około 600 stron o wymiarach 20×32 cm i jest przedrukiem rękopisu z końca XVI lub połowy XVII w., który znajdował się w zbiorach lwowskiego Bractwa Stauropigialnego (Uspieńskiego). Został wydany w Kijowie. Z kolei *Евангелїон* pochodzi ze Lwowa. Wydano go nakładem wspomnianego wyżej bractwa. Na 600 stronach zamieszczono teksty czterech Ewangelii. Egzemplarz ma wymiary 20×29 cm, zaś oprawa – 22×35 cm.

Osiem tomów *Histoire Universelle*: drugi z 1750 r. (nr inw. 3810), trzeci z 1742 (nr inw. 3811), czwarty z 1743 (nr inw. 3812), piąty z 1744 (nr inw. 3813), szósty z 1745 (nr inw. 3814), dziewiąty z 1748 (nr inw. 3815), jedenasty z 1750 (nr inw. 3816) oraz dwunasty z 1751 r. (nr inw. 3817) jest dziełem holenderskich drukarzy, Hansa Kaspera Arkstee'a oraz Hendricka Merkusa działających w Amsterdamie i Lipsku. Każdy liczy około 600 lub 700 stron i ma wymiary 21×27 cm. Seria jest poświęcona historii powszechnej od czasów starożytnych do rozkwitu państwa arabskiego.

W Hadze został natomiast wydany w 1742 r. przez Pierre'a Gosse'a i Isaca Beauregarda pierwszy tom francuskiego dzieła Pietra Giannone'a *Histoire civile du royaume de Naples* (nr inw. 3809), które zawiera opis historii Neapolu. Liczy 656 numerowanych stron i ma wymiary 19,5×24 cm.

Warstwa typograficzno-językowa

Trudno omawiać stare druki bez analizy formalno-wydawniczej i formalno-piśmienniczej. Składają się na nią nie tylko ryciny i czcionki, ale również język, w jakim treści zostały zapisane. Wszystkie wymienione elementy wpisują się w definicję *kultury książki*, w której „mieszczą się wszystkie materialne i duchowe aspekty książki, tradycje i dziedzictwo, uniwersalizm i multifunkcjonalność” (Migoń, 2004). Ponadto kultura książki jest

⁸ Stąd w cerkwi określenie *triodion paschalny*. W liturgii prawosławnej używa się także *triodionu postnego*, w którym teksty nabożeństw rozpisane są na 70 dni (od Niedzieli o Celniku i Faryzeuszu do Wielkiej Soboty).

ściśle powiązana z kulturą jako taką oraz stanowi aspekt szczególnie ważny dla historyków książki (Migoń, 2011). Miejsce wydania poszczególnych starych druków wpłynęło na zróżnicowanie ich warstwy typograficznej. Pewien wpływ na to miał także język dzieła. Wymienione księgi zostały wydane w języku polskim, ruskim, łacińskim, niemieckim, francuskim oraz greckim. Niektóre z nich stanowią „mieszankę” dwujęzyczną (np. polsko-łacińska *Zywa fontanna*) lub trójjęzyczną (polsko-łacińsko-grecki *Thesauri* Knapiusza). Liczba książek w określonych wersjach językowych również jest zróżnicowana (patrz tab. 3)

Tab. 3. Liczebność egzemplarzy starych druków w poszczególnych wersjach językowych

Lp.	Język starych druków	Liczba woluminów
1	polsko-łaciński	15
2	francuski	9
3	polski	8
4	niemiecki	2
5	ruski	2
6	łaciński	1
7	polsko-łacińsko-grecki	1
8	polsko-łacińsko-niemiecki	1
RAZEM		39

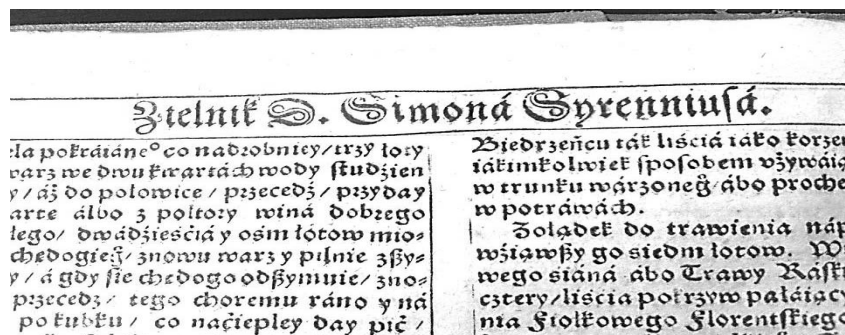
Źródło: opracowanie własne

Z analizy tabeli wynika, że najliczniejsze w zbiorach Biblioteki MEK są stare druki polsko-łacińskie (15). Należą do nich m.in.: *Zywa fontanna*, *Przerazliwe echo trąby ostatecznej*, *Gospodzie prosty do nieba*, *Missale Romanum*, *Słownik polsko-łaciński* itd. Blisko o połowę mniejsze są kolekcje starych druków francuskich (9) – należy do niej zaliczyć historię Neapolu oraz serię encyklopedii powszechnej – oraz polskich (8). Wśród tych ostatnich znalazły się na przykład: *Nabozenstwo do świętego Homobona*, *Opis chorób prędkiego ratunku*, *Uwagi nad niniejszym stanem Żydów polskich*.

Najmniej liczne są druki niemieckie – *Biblia...* i *Hundert Fabeln...* (2), ruskie – *Трїводїон* i *Евангелїон* (2) oraz łacińskie – *Icones et vitæ principum*, polsko-łacińsko-greckie – *Thesauri...*, a także polsko-łacińsko-niemieckie – *Zielnik* (1).

Poza warstwą językową heterogeniczność omawianych książek ujawnia się także w ich warstwie typograficznej i graficznej. Charakteryzuje się ona dużym zróżnicowaniem, przede wszystkim w zakresie kroju czcionek, co jest uwarunkowane miejscem publikacji oraz wersją językową dzieła. W drukach polsko-łacińskich i francuskich w tytułach przeważała kapi-tała. W tekście głównym wykorzystywano antykwę. Podobnie było w przypadku niektórych druków polskich.

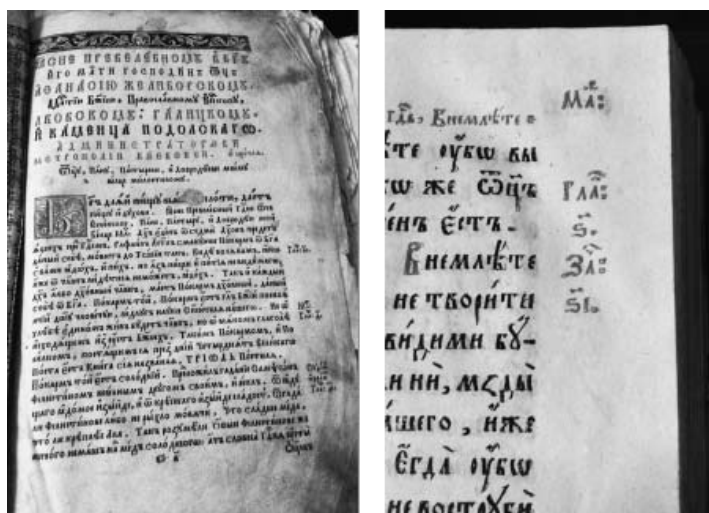
Poza pismem łacińskim w analizowanych książkach stosowano szwabachę. Przykład jej zastosowania prezentuje *Zielnik* Syreniusza (patrz il. 1).

Il. 1. Szwabacha w *Zielniku* Szymona Syreniusza, 1613 r. Fot. D. Rak

Szwabacha była stosowana także w drukach niemieckich, przy czym w niektórych miejscach widoczne są elementy innych czcionek: tekstury oraz fraktury Unglera.

Bardziej jednolite typograficznie są druki ruskie. W obu analizowanych księgach zastosowano ustaw (zob.il. 2). Był to krój charakterystyczny dla ksiąg liturgicznych (Birkenmajer (red.), 1971, s. 436). Analizując warstwę typograficzną druków ruskich, można stwierdzić, że *Евангелион* jest niezwykle podobny do pierwszej księgi wydanej cyrylicą pt. *Аносомол*, którą w 1574 r. opublikował w swojej drukarni Iwan Fedorowicz (Chlebowski, Sulimierski, Walewski (red.), 1884, s. 510). Po śmierci Fedorowicza oraz bataliach sądowo-finansowych, jego typografia przeszła pod zwierzchność władzy lwowskiego. Zakup został umotywowany ochroną warsztatu Fedorowicza przed wpływami moskiewskimi. Podłożył tym samym pod drukarnię Bractwa Stauropigialnego we Lwowie, które przejęło typografię Fedorowicza (Ptaszycki, 1884, s. 19). Do ważniejszych celów organizacji należała m.in. działalność oświatowa i wydawnicza (Mironowicz, 2003, s. 20). Podobieństwo typograficzne ewangeliarza do *Apostola* nie jest zatem przypadkowe. Świadczy o tym również zapis na frontispisie: „Львів, друкарня Ставропігійського братства” (Lwów, druk Bractwa Stauropigialnego).

II. 2. Ustaw w drukach ruskich (od lewej: *Трївдїон* i *Евангелїон*). Fot. D. Rak

We wszystkich analizowanych drukach na pograniczu typografii i grafiki sytuują się inicjały. Zdobią one każdy egzemplarz bez wyjątku, stanowiąc małe dzieła sztuki. W większości mają kolor czarny. Wyjątek stanowią czerwone inicjały w księgach liturgicznych (patrz II. 3). Najczęściej są ozdobione motywem kwiatowym.

II. 3. Inicjały w drukach Biblioteki MEK. Fot. D. Rak

Nie tylko czcionki i inicjały mają walor artystyczny. Na uwagę zasługują również ryciny, których są jednak pozbawione np. słowniki. W pozostałych przypadkach drzeworyty przedstawiają scenki rodzajowe, herby, postaci, rośliny. Najwięcej tych ostatnich jest w *Zielniku* Syreniusza, w którym rycina uzupełnia każdy opis.

W drukach niemieckich drzeworyt został wyparty przez miedzioryt. Wykorzystano go np. w portretach Marcina Lutera lub krajobrazach. W *Histoire Universelle* znajdują się z kolei rozwijane lub rozkładane mapy o dużej wartości historycznej. Przedstawiają granice poszczególnych imperiów.

Warstwę graficzną uzupełniają frontispisy i ornamenty, które nie są homogeniczne. Pierwszy typ zdobi ruskie księgi liturgiczne, drugi jest wykorzystywany w pozostałych drukach. Różnorodność ornamentów ujawnia się w ich tematyce. Największą popularnością cieszą się wzory roślinne. Wielkość ornamentów zależy od miejsca, w którym zostały umiejscowione. Najmniejsze znajdują się najczęściej na końcu rozdziału lub jakiejś wyraźnie ograniczonej części tekstu. W przypadku *Kalendarza polskiego y ruskiego* ornamenty o motywie kwiatowym okalają każdą stronę.

Il. 4. Oprawy starych druków w Bibliotece MEK (od lewej: Евангелион oraz Histoire Universelle). Fot. D. Rak

W zakresie materialnej kultury dawnych druków mieszczą się również oprawy. Najbardziej imponującą ma *Евангелион*. Około centymetrowej grubości deski zostały obleczone skórą, zdobioną połączanymi okuciami. W centrum oprawy umiejscowiono scenę śmierci Jezusa na krzyżu. W każdym z rogów znajduje się płaskorzeźba, przedstawiająca ważną postać z Pisma świętego. Na oprawie widać – niestety uszkodzone – ślady klamer z głowami aniołków (patrz il. 4).

Oprawy pozostałych starych druków są nieco „skromniejsze”. W większości wykonane zostały w odcieniach brązu. Na froncie lub grzbiecie mają złożone wytłoczenia. Najczęściej są to motywy roślinne. Kolor ozdóbników jest spójny z barwą liter tytułowych, jak np. w przypadku serii *Histoire Universelle*.

Wnioski

Należy stwierdzić, że stare druki przechowywane w sejfie Biblioteki MEK stanowią nieodkryty i niedoceniony zasób. Badacze, którzy zajmują się działalnością Muzeum lub jego poszczególnych jednostek organizacyjnych, nie analizowali szczegółowo zagadnienia gromadzonych zbiorów bibliotecznych i ich rodzajów.

Stare druki znajdujące się w Bibliotece Muzeum Etnograficznego w Krakowie są zróżnicowane zarówno pod względem miejsc wydania, jak i warstwy zewnętrznej, językowo-typograficznej. Charakteryzują się także dużą różnorodnością tematyczną. Największą grupę stanowią książki o tematyce historyczno-polityczno-społecznej i teologicznej.

Trudno odnieść liczbę starych druków w Bibliotece MEK do wielkości zbiorów w bibliotekach innych muzeów etnograficznych, ponieważ nie wszystkie instytucje tego typu posiadają oddziały biblioteczne, a jeśli nawet je mają, to po prostu nie gromadzą starych druków. Wyjątek stanowi Biblioteka Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, która choć nie określa liczebności zabytkowych woluminów, to jednak deklaruje ich posiadanie. Porównując liczbę starych druków Biblioteki MEK ze zbiorami bibliotek muzeów historycznych, można stwierdzić, że kolekcja jest niewielka – na przykład biblioteka Muzeum Historycznego Miasta Krakowa posiada 143 woluminy, a biblioteka Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej – 64⁹.

Ponad połowa tytułów (20), które gromadzi Biblioteka MEK, jest przechowywana również w Bibliotece Jagiellońskiej. Są to stare druki: *Diabeł w swojej postaci z okazji pytania jeśli są upiory ukazany*, *Przerazliwe echo trąby ostatecznej albo cztery rzeczy ostatnie człowieka czekające*, *Uwagi nad niniejszym stanem Żydów polskich y ich wydoskonaleniem*, *Nowe Ateny*, *Compendium medicum auctum*, *Opis chorób prędkiego ratunku potrzebujących*, *Gosciniac prosty do nieba*, *Philotea czyli droga do pobożności*, *Histoire civile du royaume de Naples*, *Porządek Sądów y Spraw Miejskich Prawa Maydeburckiego w Koronie Polskiej*, *Tytuły prawa Maydeburckiego do Porządku y do Artykułów pierwey po Polsku wydanych*, *Thesauri polono latino græci*, *Biblia, das ist Die gantze heilige schrift des Alten und Neuen Testaments*, *Vitæ summorum pontificum*, *Icones et vitæ principium ac regum Poloniae omnium*, *Monarchia Turecka opisana przez Ricota sekretarza posta angielskiego*, *Zywotow świętych wtora część*, *Słownik polsko-lacini-*

⁹ Na podstawie danych dostępnych na stronach internetowych bibliotek.

ski ze skarbu księdza Knapiusza è Societate Jesu wybrany, Zielnik oraz *Τριῳδιον* (inne wydania). Pozostałe znajdują się tylko w Bibliotece MEK, co świadczy o tym, że może być ona ważnym ośrodkiem dla badaczy zajmujących się starymi drukami.

Losy Biblioteki i Muzeum przeplatają się nieprzerwanie od 1911 r. Pogląd Seweryna Udzieli, że etnografom jest potrzebna specjalistyczna biblioteka, zainicjowała jej tworzenie. Po pobieżnej analizie może się wydawać, że stare druki były pozyskiwane przypadkowo. Jednak po przyjrzeniu się ich zawartości, okazuje się, że mamy do czynienia z ciekawym i różnorodnym zasobem etnograficznym. Mimo że stare druki są zróżnicowane tematycznie, to dotyczą zagadnień kultury niematerialnej: wierzeń, obrzędów, zwyczajów, języka, medycyny itd. W tym aspekcie Biblioteka MEK może służyć nie tylko badaczom z dziedziny etnografii, ale także historykom, językoznawcom itp.

Bibliografia

- Adamek, A. (2000). Biblioteka Muzeum Narodowego – z doświadczeń Muzeum Narodowego Nauki i Techniki w Otwawie. *Biuletyn EBIB*, 3. Pobrane 23 września 2015, z: http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib11/a_adamek.html
- Bentkowski, F. (1814). *Historia literatury polskiej: wystawiona w spisie dzieł drukiem*. T. 2, Warszawa-Wilno: Nakładem Zawadzkiego i Komp.
- Biblia, das ist Die gantze heilige schrift des Alten und Neuen Testaments*. (1716). Pobrane 28 lutego 2015, z: http://dfg-viewer.de/show/?tx_dlf%5Bpage%5D=7&tx_dlf%5Bid%5D=http%3A%2F%2Fgdz.sub.uni-goettingen.de%2Fmets_export.php%3FPPN%3DPPN656099852&tx_dlf%5Bdouble%5D=0&cHash=b2cba-88c74486e63b4e7c8c2b609c799
- Birkenmajer, A., i in. (red.) (1971). *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Calmanson, J. (1797). Uwagi nad niniejszym stanem Żydów polskich y ich wydoskonaleniem. Quid leges sine moribus Vanæ proficiunt? Horatius L III. Ode XXIV. Z francuskiego przez J. C... W: K. Estreicher. *Bibliografia Staropolska* [baza danych]. Pobrane 23 września 2015, z: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/108303.html>
- Chlebowski, B., Sulimierski, F., Walewski W. (red.) (1884). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. 5. Warszawa: Nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego.
- Deutsche Bibeln*. Pobrane 23 września 2015, z: www.bibelarchiv-vegelahn.de/bibel_d.html
- Dilevko, J., Gottlieb, L. (2004). *The evolution of library and museum partnerships. Historical antecedents, contemporary manifestations, and future directions*, Westport, Conn. – London: Libraries Unlimited.
- Estreicher K. (1896). *Bibliografia Polska*. T. XIV, Kraków: Wydanie Akademii Umiejętności.

- Estreicher, S. (1910). *Bibliografia Polska*. T. XXIII, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności.
- Estreicher, S. (1934). *Bibliografia Polska*. T. XXX, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności.
- Friedrich, S., Hoffmann, W. (1832). *Lexicon bibliographicum sive index editiorum et interpretationum*. T. 1. Lipsiae: J.A. G. Weigel.
- Grodzki, J. (1791). Historia o początku i końcu świata z pisma i różnych rewelacji wzięta przez Jacka Grodzkiego Liwskiego. Kraków: [B. w.]. W: K. Estreicher. *Bibliografia Staropolska* [baza danych]. Pobrane 23 września 2015, z: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/119022.html>
- Jocher, A. (1842). *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie*. T. 3. Wilno: Nakł. Józefa Zawadzkiego.
- Koot, G.-J. (2001). Museum librarians as information strategist. *INSPEL* 35(4), s. 248–258. Pobrane 23 września 2015, z: http://www.intelyway.com/administrator/arhivi/Vid_Gajsek-MUZEJI/01-4koge.pdf
- Lechowski, P., Zębalska, U. (1991). Seweryn Udziela jako założyciel Biblioteki MEK. *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie*, 10, 67–81.
- Migoń, K. (2004). O przedmiocie badań współczesnej bibliologii. *Konspekt, 19 (lipiec-sierpień)*. Pobrane 23 września 2015, z: <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/migon.html>
- Migoń, K. (2011). *Kultura książki – wyrażenie potoczne, kategoria badawcza, czy specjalność naukowa?* W: E. Andrysiak (red.), *Ludzie i książki : studia i szkice bibliologiczne: księga pamiątkowa dedykowana Profesor Hannie Tadeusiewicz* (s. 47–57). Wrocław: Wydaw. Ibidem. Pobrane 23 września 2015, z: <http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/4014/migo%C5%84.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Mironowicz, A. (2003). *Bractwo cerkiewne w Rzeczypospolitej*, Białystok: The Orthodox Brotherhood of Sts. Cyril and Methodius in Poland.
- Ptaszycki, S. (1884). *Iwan Fedorowicz, drukarz ruski we Lwowie, z końca XVI wieku. Ustęp z dziejów drukarstwa w Polsce*. Kraków: G. Gebethner i Sp.
- Puzynina, J. (1961). „*Thesaurus*” Grzegorza Knapiusza: siedemnastowieczny warsztat pracy nad językiem polskim, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydaw. PAN.
- Rycaut, P. (1678). *Monarchia Turecka, Opisana*. Przez Ricota Sekretarza Pośła Angielskiego. [B. m.]: Druk. Radziwiłłowska. W: S. Siess-Krzyszowski (oprac.), *Katalog starych druków Biblioteki Ordynacji Nieświeskiej Radziwiłłów. Druki polskie XVI – XVIII w.* [baza danych]. Pobrane 24 września 2015 z: http://www.estreicher.uj.edu.pl/bazy_bibliograficzne/index.php/91/762/

Dorota Rak

Historical resource of old books in Library of Ethnographic Museum in Cracow

Summary

Library of the Ethnographic Museum in Cracow has a long and checkered history, which depends not only on the historical storms, but also the human factor. Since its inception, the Ethnographic Museum in 1911, the library has collected a large collection of historical value, including books, magazines and cartographic materials. Especially valuable is the collection of old prints. This article attempts to synthetic discuss about books arisen to the 1800s. They include prayer books, bibles, herbals, encyclopedias, studies of political relations, and others. The analysis also includes the ways in which they were purchased. These materials have not only a historical value but also high artistic significance. So binding, illustrations, and fonts have been characterized shortly.

Keywords: old prints, old books, library in museum book culture, dictionaries, encyclopedia, scripture

